

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Поморська академія в Слупську (Республіка Польща)
Коледж Санта-Фе (США)
Центральна бібліотека Болгарської академії наук (Болгарія)
Державний університет Сан-Паулу (Бразилія)
Інститут мов (Федеративна Республіка Німеччина)
Західноукраїнський національний університет(Тернопіль)
Державний архів Полтавської області
Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека
імені І. П. Котляревського
Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»

Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи

**МАТЕРІАЛИ
VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

24 листопада 2022 року

Полтава

просвітництва і толерантності, багатомовним та полікультурним. Члени Асоціації – це спеціалісти, робота яких направлена проти фейкових новин та ворожої інформації, популяризацію вітчизняного інформаційно-культурного простору.

Джерела та література

1. Статут Громадської організації «Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація» від 22 листопада 2018: затверджено звітно-виборною Конференцією ГО «ВГО УБА» протоколом № 1 від 22.11.2018 р.. Київ, 2018. 18 с.

2. Українська бібліотечна асоціація. URL: <https://ula.org.ua/> (дата звернення 01.11.2022).

Ірина Передерій

д.і.н., професор,

м. Полтава

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ЗБЕРЕЖЕННІ ДОКУМЕНТНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ
УКРАЇНИ**

В умовах гострої фази російсько-української війни з новою силою заявила про себе загроза розмивання культурного ядра та світоглядних констант суспільства, яку ворог намагається здійснювати не лише різними засобами маніпулятивних технологій, а також шляхом відвертого зазіхання на українську культурну спадщину – або відвертого мародерства, викрадення та вивезення її скарбів на окупованих територіях, або фізичного її знищення.

Тому постає завдання збереження культурного надбання українського народу, яке значною мірою вдається ефективно розв'язувати за рахунок активного міжнародного співробітництва.

Згадане вище мародерство культурних цінностей з боку агресора має абсолютно системний характер. Так, після 2014 р. з окупованого Криму до Ермітажу було доправлено колекції артефактів «Херсонеса Таврійського», Музею Тавриди в Симферополі, Історико-культурного музею-заповідника в Керчі. А 2016 р. в Третьяковській галереї на виставці до 200-річчя з дня народження І. Айвазовського експонували 38 робіт, вивезених з Феодосії, які сам художник свого часу передав у спадок рідному місту [6].

За час окупації Маріуполя російські війська спустошили і знищили два музеї міста — краєзнавчий і художній. Вони вивезли в злочинний спосіб понад 2 тис. експонатів: живописні твори, археологічні знахідки, цінні книги. Зокрема, це 700 унікальних експонатів медальєрного мистецтва Юхима Харабета; картини Архипа Куїнджі «Червоний захід», «Осінь», «Ельбрус»; картину Івана Айвазовського «Біля берегів Кавказу»; стародавні ікони та Євангеліє 1811 р.; твори скульптора Володимира Беклемішева; унікальний рукописний сувій Тори. Для того, щоб зберегти експонати, музейники, як і під час Другої світової, змушені замурувати експонати в стіни, закопувати в землю. Саме таким чином, за свідченнями співробітників Мелітопольського краєзнавчого музею, ховали скіфське золото, поки його не знайшли загарбники [2].

Міжнародні партнери допомагають системно відстежувати випадки російського культурного мародерства, його цілі. Існує спеціально створена міжнародна група науковців і експертів з цифрових технологій, яка здійснює таке відстеження викрадення історичних, а також мистецьких артефактів з України до Росії під час повномасштабного вторгнення. З лабораторії, яка знаходиться в штаті Вірджинія (США), вони стежать за розграбуванням та знищенням культурної спадщини від

самого початку вторгнення росії в Україну. Вони виявили закономірності в злочинах.

Зокрема, відзначили полювання росіян за скіфським золотом, яке викрадають так часто, що тут можна йти про стратегію. Антрополог Б. Деніелс з цієї групи зазначає, що «є дуже вагомні докази того, що це навмисний крок Росії, коли певні картини та прикраси вишукувалися й були вивезені до Росії». Учені не надають остаточного висновка, що є основною причиною масштабних викрадень таких артефактів — їхня коштовність чи культурна цінність. Тим не менше, вони припускають, що «все це є частиною стратегії підриву ідентичності України як окремої країни, з претензією на законне володіння Росією усіма їхніми експонатами». Деніелс наголошує, що загарбники усе рішучіше вдаються до пошуків схованих музейниками артефактів у захоплених містах пунктах, погрожуючи при цьому музейним працівникам [5].

Для нас такий висновок міжнародних експертів є очевидним, адже Московщина вдавалася до привласнення української культурної та історичної спадщини неодноразово протягом своєї історії, адже її «велика культура» у всі часи ґрунтувалась на мародерстві. Згадаємо історичний факт, коли одна з найвідоміших православних святинь, Вишгородська ікона Божої матері, була викрадена з монастирської церкви Вишгорода володимиро-суздальським князем Андрієм Боголюбським 1155 р. й вивезена до Успенського собору у Володимирі-на-Клязьмі. Пізніше вона з'явилася у Москві під назвою Володимирської ікони Божої матері й тепер перебуває при Третьяковській галереї. І саме про неї шовіністи сьогодні кажуть «Де вона – там Русь» [6]. Зважаючи на загальновідомі псевдоісторіографічні російські концепти, зокрема, й щодо належності назви «Русь», усі ці факти вкладаються в один логічний ланцюжок, який не потребує додаткових коментарів.

Від мародерства страждають і вітчизняні архіви. На захоплених тимчасово окупованих територіях, де ворог готує «повномасштабну анексію», за твердженням

очільника Укрдержархіву А. Хромова, така анексія передбачає й крадіжку архівних документів з метою включення їх «до складу російського архівного фонду», подібно, як це було 2014 р. під час анексії Криму. Тоді Росія в порушення міжнародного права й свого власного законодавства у сфері архівів та інформації, без проведення експертизи цінності, незаконно привласнила документи держархівів в АР Крим та м. Севастополя, а також держархівів Донецької та Луганської областей, які не були евакуйовані, включивши їх до складу архівного фонду рф. На території так званих ДНР/ЛНР було започатковано такі собі «квазі» архіви. Водночас, документи, створені за часів незалежності України з 1991 по 2014 рр., також були визнані державою-агресором документами «з історичного минулого Росії».

Доволі чітку відповідь на питання, з якою метою росіяни викрадають українські архівні документи, надав очільник Укрдержархіву. Він, зокрема, підкреслив, що це «частина пропаганди країни-агресора», адже «Росархів працює для державної машини пропаганди». Не випадково керівник російської архівної галузі, демонструючи деякі архівні документи, обґрунтовує «історичну справедливість» російської агресії проти України і навіть заперечує існування України й Української держави [4].

Після початку повномасштабного вторгнення, за попередньою інформацією, окупанти вже викрали та вивезли документи з Волновахи до Донецька. Загалом свідченням того, що такі дії непоодинокі та вчинялися агресором або готувалися до вчинення, є те, що було підготовлено рішення про запровадження санкцій щодо 15 фізичних осіб та 7 юридичних осіб рф «за фактичні діяння або за намагання викрасти чи незаконно використовувати архівні документи щодо Криму та окремих районів Донецької й Луганської областей» [7].

З метою порятунку документно-інформаційних установ (музеїв, бібліотек, архівів) та їхніх фондів, об'єктів культурної спадщини в умовах війни здійснюються цілеспрямовані заходи з урятування цінних у духовному, культурно-історичному

сенсі, матеріальних, а серед них і багатющих документних колекцій на відповідних територіях. І тут знову значну роль відіграють міжнародні партнери. Провід тут бере дружня Польща. Там з'явився Комітет допомоги музеям України, до складу якого увійшли керівники понад 40 польських музеїв. Діяльність Комітету підтримує Міністерство культури Польщі. Спільно вони закупають матеріали для пакування, консервації й транспортування мистецьких творів та інших експонатів українських музейних закладів. Польські реставратори беруть участь у захисті львівських культурних пам'яток, здійснюючи консультування та безпосередні реставраційні й консерваційні роботи в Україні.

Особливо цінним українські реставратори вважають практичний досвід порятунку культурних цінностей хорватських колег, адже вони пережили війну. Міністерство культури цієї країни долучилося до проведення онлайн-зустрічей різноманітної тематики, під час яких пояснено методику захисту різних експонатів та пам'яток в умовах бойових дій.

Німецький уряд ініціював створення Мережі захисту культурних цінностей України, яку очолив Німецький національний комітет Міжнародної ради музеїв (ICOM), а також увійшли представники Німецької національної бібліотеки, Федерального архіву та національної комісії ЮНЕСКО. Інституція збирає інформацію про культурні потреби України та координує роботу з допомоги різних німецьких організацій [1].

В умовах війни особливого значення набуває завдання створення страхового фонду документів та його подальшого надійного зберігання, яке реалізується за рахунок прискорення темпів оцифрування документної культурної спадщини з наступним зберіганням оцифрованих документних ресурсів у хмарних сховищах. Динамічне прискорення цих процесів стало можливим знову ж таки за рахунок допомоги міжнародних партнерів.

Так, Укрдержархів продовжує співпрацю з міжнародними партнерами на предмет надання можливості резервного зберігання цифрових копій документів НАФ України та довідкового апарату до них у хмарних сховищах іноземних архівних інституцій. Так, уже 25 березня 2022 р. відбулося підписання Угоди про тимчасову передачу між Укрдержархівом та Національним архівом Сполученого Королівства Великобританії [3].

Метою угоди є забезпечення зберігання в хмарних сховищах даних, резервних копій цифрових матеріалів вітчизняних державних архівних установ, щоб убезпечити їх від втрати через війну. Це сховище створено безоплатно на окремому, достатньому за обсягом сервері, і дозволяє не лише зберігати цифровий контент, а й здійснювати незалежне його копіювання всіма державними архівними установами України.

З подібною ініціативою, спрямованою на архівістів, бібліотекарів, науковців з України, а також на організації, які вони представляють і які потребують безпечного місця для збереження наукових/дослідницьких даних (архівні колекції, польові дослідження, записи усної історії тощо), виступив і U-ART Альбертського університету (Канада). Проєкт має назву «Збережемо українську культурну спадщину онлайн» (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online – SUCHO). Він згуртував понад 1300 бібліотекарів, архівістів та програмістів. Їхня мета здійснити ідентифікацію та архівування об'єктів, а також цифрових даних у закладах культури України, які є під загрозою (Пасіковська-Шнасс, 2022). Лише за місяць було архівовано понад 2600 сайтів вітчизняних бібліотек музеїв, віртуальних турів, фотодокументів з відкритого доступу. Очолив роботу зі створення вебархіву, Себастьян Майсторович, боснієць за походженням, який має індивідуальний родинний досвід втрати культурних пам'яток.

Обсяг цього вебархіву вже перевищує 10 ТБ. Його копії будуть збережені в хмарних сервісах Українського інституту в Гарварді (США), а також канадського

Університету Альберти, навіть якщо сервери в Україні будуть знищені фізично або зазнають хакерських атак.

До речі, як би це не подивовуло, але такі атаки вже мали місце. Зокрема, 16 березня зафіксовано перший з початку війни випадок віртуального знищення культурного архіву (йдеться про архів зібрання народних пісень України Folk-Ukraine) [1].

Отже, міжнародне співробітництво виявилось надзвичайно плідним складником загального цілеспрямованого механізму захисту і збереження культурної спадщини українського народу в умовах збройної агресії рф проти України.

Джерела та література:

1. Білаш, К. (2022, Квітня 1). Від архітектури до віртуальних архівів: як Україна захищає культурні цінності. LB.ua. URL: https://lb.ua/culture/2022/04/01/511860_vid_arhitekturi_virtualnih.html
2. Осадча, Я. (2022, Квітня 27). Росіяни вивезли з музеїв Маріуполя оригінал картини Айвазовського та інші цінні експонати. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/27/248430/>
3. Перша Угода про резервне зберігання цифрових копій документів НАФ України у хмарних сховищах іноземних партнерів. (2022, Березня 25). Державна архівна служба України. URL: <http://surl.li/cqbnq>
4. Робота архівів під час війни. Інтерв'ю Голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова телеканалу «Рада». (2022, Березня 25). Державна архівна служба України. URL: <http://surl.li/cqbnh>
5. Роцина, О. (2022, Червня 12). Російська банда цілеспрямовано краде «скіфське золото» в Україні – ЗМІ. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/12/7352047/>

6. Украдене щастя: як росія краде нашу культурну спадщину. (2022, Травня 29). Vogue. URL: <https://vogue.ua/ua/article/culture/art/ukradene-shchastya-yak-rosiya-krade-nashu-kulturnu-spadshchinu.html>
7. Шуміхін, Є. (2022, Травня 18). Голова Укрдержархіву Хромов: Наша галузь, як і вся країна, залежить від результату війни. Інтерв'ю голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова агентству «Інтерфакс-Україна». Інтерфакс-Україна URL: https://interfax.com.ua/news/interview/833040.html?fbclid=IwAR23owF2hqbicTJ3tbfnrYW0x0MxgEmm20Zr9-Wj11IGdh_bW0ZhsCX9zk